

САЧКО О. В.,

доктор юридичних наук,
професор кафедри адміністративного
і кримінального права
(Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара)

ЗАВГОРОДНІЙ О. М.,

аспірант кафедри адміністративного
і кримінального права
(Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара)

УДК 349.412.24(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.28>

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ВІДЧУЖЕННЯМ ЗЕМЛІ

Криміналістична класифікація правопорушень виступає беззаперечною умовою ефективного пізнання об'єкта та являє собою основу для розроблення відповідних рекомендацій щодо поліпшення розслідування даних правопорушень, зокрема розробки методик розслідування окремих їх видів. Однак, на сьогодні серед науковців немає єдиної позиції щодо визначення критеріїв криміналістичної класифікації, зокрема кримінальних злочинів, пов'язаних з незаконним відчуженням землі.

Метою нашої роботи є: дослідження та удосконалення існуючої криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним відчуженням землі.

Кримінальна відповідальність за правопорушення у сфері відчуження земельних ділянок передбачена низкою статей Кримінального кодексу України (ст. 197-1 – Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво, 239-1- Незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель). Крім того, дії службових осіб при вчиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним переходом права власності на земельні ділянки, зокрема, пайового, лісового, водного фонду тощо до іншої фізичної особи, кваліфікуються за іншими нормами статей Особливої частини Кримінального кодексу України – ст. 364, 366, 367, 368 КК України. Крім цього, також до Розділу XVI КК України «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж», а саме ст. 362 КК України «Несанкціонована зміна інформації, яка обробляється в автоматизованих системах, вчинена особою, яка має право доступу до неї». Безперечно також існують випадки кваліфікації дій винних осіб за ст. 190 КК України «Шахрайство».

На підставі систематизації злочинних проявів у цій сфері, виділені дві групи злочинів, пов'язаних з незаконним відчуженням землі: основні – злочини, пов'язані зі службовою діяльністю; самовільне зайняття земельних ділянок; шахрайство під час здійснення ринкових операцій із земельними ділянками; додаткові – інші злочини в сфері земельного ринку (вимагання; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; підкуп особи, яка надає публічні послуги тощо).

Таким чином, кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним відчуженням землі є досить різноманітними, характеризуються множинністю діянь та осіб, що їх учинили, а тому потребують подальшого удосконалення класифікації задля розроблення ключових положень методики їх розслідування.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, незаконне відчуження землі, класифікація, земельне право.

Sachko O. V., Zavorodnii O. M. Criminalization of offenses related to illegal alienation of land

Forensic classification of offenses is an indisputable condition for effective knowledge of the object and is the basis for the development of appropriate recommendations for improving the investigation of these offenses, in particular, the development of methods of investigation of certain types of them. However, today there is no unified position among scientists regarding the definition of criteria for criminalistic classification, in particular, criminal offenses related to the illegal alienation of land. The purpose of our work is: research and improvement of the existing forensic classification of criminal offenses related to the illegal alienation of land. Criminal liability for offenses in the field of alienation of land plots is provided for by a number of articles of the Criminal Code of Ukraine (Article 197-1 – Arbitrary occupation of a land plot and arbitrary construction, 239-1 – Illegal acquisition of soil cover (surface layer) of lands). In addition, the actions of officials when committing criminal offenses related to the illegal transfer of ownership rights to land plots, in particular, joint stock, forest, water fund, etc. to another natural person, are qualified according to other norms of the articles of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine – Art. 364, 366, 367, 368 of the Criminal Code of Ukraine. In addition, also to Chapter XVI of the Criminal Code of Ukraine «Criminal offenses in the field of use of electronic computing machines (computers), systems and computer networks», namely Art. 362 of the Criminal Code of Ukraine «Unauthorized change of information processed in automated systems by a person who has the right to access it.» Undoubtedly, there are also cases of qualifying the actions of guilty persons under Art. 190 of the Criminal Code of Ukraine «Fraud». Based on the systematization of criminal manifestations in this area, two groups of crimes related to the illegal alienation of land are distinguished: the main ones are crimes related to official activities; arbitrary occupation of land plots; fraud during market operations with land plots; additional – other crimes in the field of the land market (extortion; misappropriation, waste of property or possession of it by abuse of official position; bribery of a person who provides public services, etc.). Thus, criminal offenses related to the illegal alienation of land are quite diverse, characterized by a multiplicity of actions and persons who committed them, and therefore require further improvement of the classification in order to develop the key provisions of the methodology of their investigation.

Key words: criminal offenses, illegal alienation of land, classification, land law.

Криміналістична класифікація правопорушень виступає беззаперечною умовою ефективного пізнання об'єкта та являє собою основу для розроблення відповідних рекомендацій щодо поліпшення розслідування даних правопорушень, зокрема розробки методики розслідування окремих їх видів.

Коректна класифікація за критеріями, характерними для обраної категорії діянь представляє собою доволі складний процес, який, по суті, являє собою виявлення групових особливостей таких кримінальних правопорушень, з урахуванням їх кримінально-правових, кримінологічних та криміналістичних характеристик. Однак, на сьогодні серед науковців

немає єдиної позиції щодо визначення критеріїв криміналістичної класифікації, зокрема кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним відчуженням землі. Зокрема відсутня окрема криміналістична методика розслідування зазначеного виду злочину, що не дає можливості працівникам правоохоронних органів застосовувати сучасні наукові досягнення під час виявлення та розслідування даного виду правопорушень.

Метою нашої роботи є: дослідження та удосконалення існуючої криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним відчуженням землі.

Загалом у криміналістиці розглядають два основні види класифікації: родову (за групами злочинів, об'єднаних однією главою Кримінального кодексу (КК) України) та видову, яку використовують у криміналістиці як основну ознаку під час розробки окремих криміналістичних методик.

Існують також інші класифікації, зокрема за:

- 1) способом учинення злочину;
- 2) ступенем приховання, маскування злочину;
- 3) злочинним досвідом особи, яка вчинила злочин;
- 4) місцем їх учинення:

а) злочини, місце вчинення яких локалізується в просторі;

б) злочини, місце вчинення яких не має певного територіального характеру, а пов'язане з якою-небудь організаційною структурою, системою.

Злочини можна класифікувати за багатьма ознаками. Злочини також можна групувати за суб'єктами. Якщо злочин спрямований на заподіяння шкоди особі шляхом позбавлення її майна або його пошкодження, його можна кваліфікувати як «майновий злочин». Ці класифікації призначені переважно для зручності і не є обов'язковими для вивчення кримінального права. Більш важливою і змістовною є класифікація злочинів за ступенем тяжкості покарання. Часто елемент злочинного наміру впливає на кваліфікацію злочину. *Malum in se* злочини, такі як вбивство, за своєю суттю є злом і, як правило, оцінюються тяжче, ніж *malum prohibitum* злочини, які є нормативними, наприклад несплата прибуткового податку.

Традиційно в науці під криміналістичною класифікацією злочинів розуміється їх систематизація за криміналістично значущими підставами, що сприяє формуванню криміналістичних характеристик злочинів і розробленню окремих криміналістичних методик. Її створення і застосування доцільно тоді, коли кримінально-правової класифікації недостатньо для всебічного криміналістичного аналізу певної групи або виду злочинів [1, с. 156].

Загальна система класифікації злочинів складається з двох підсистем:

1) кримінально-правової класифікації, побудованої за родами, видами, складами, способами вчинення злочинів, а також за об'єктивними і суб'єктивними ознаками, які містяться в кримінально-правових нормах;

2) криміналістичної класифікації злочинів, в основі якої лежить кримінально-правова класифікація

Багатократно зазначається, що характерною особливістю криміналістичної класифікації є неможливість реалізовуватися на основі одного заданого критерію [3, с. 151].

Широко відомою являється криміналістична класифікація злочинів із їх розподілом, запропонований Р.С. Белкіним:

- 1) класифікації злочинів, пов'язаних із суб'єктом злочину;
- 2) пов'язаних із об'єктом злочину;
- 3) пов'язаних із об'єктивною стороною злочину;
- 4) пов'язаних із суб'єктивною стороною [4, с. 150].

Оскільки основним завданням криміналістичної класифікації є значимість для створення теоретичних і практичних рекомендацій, необхідних для вирішення завдань щодо розкриття, розслідування злочинів і запобігання ним, підстави класифікації мають відображати перш за все суттєві у криміналістичному сенсі риси відповідної злочинної діяльності [5, с. 470].

Тривалий час криміналісти виходили лише з кримінально-правової класифікації злочинів, яка є основною оскільки вона виконує як конструктивну, так і пізнавальну функції в методиці розслідування. Проте розподіл злочинів за розділами особливої частини Кримінального кодексу залежно від об'єктів посягання не у всіх випадках забезпечує гносеологічні потреби криміналістичної теорії та слідчої практики. Тому у юридичній літературі щодо підстав криміналістичної класифікації злочинів склалися дві основні позиції. Одна з яких була викладена Васильєвим О.М. та Образцовим В.О. й Яблоковим М.П.

Вони зазначали, що криміналістична класифікація повинна виходити з криміналістичних критеріїв, які мають значення для розкриття злочинів. В свою чергу, В.О. Образцов зазначив, що в криміналістиці створено умови для створення теорії криміналістичної класифікації злочинів. Він також вказав на те, що при вирішенні практичних завдань розслідування злочинів недостатньо користуватися кримінально-правовою класифікацією злочинів, так як оскільки в нормах матеріального права відображені лише суттєві з точки зору кримінального законодавства і його використання ознаки. Однак при цьому не враховується ситуаційний аспект злочинів, необхідний для наукової розробки диференційованих методичних рекомендацій [6, с. 46].

Тому для розробки криміналістичної класифікації, правопорушень, пов'язаних з незаконним відчуженням землі, в першу чергу треба звертатись до Кримінального кодексу України. Кримінальна відповідальність за правопорушення у сфері відчуження земельних ділянок передбачена низкою статей Кримінального кодексу України (ст. 197-1 – Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво, 239-1- Незаконне заволодіння ґрунтовим покритвом (поверхневим шаром) земель). Крім того, дії службових осіб при вчиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним переходом права власності на земельні ділянки, зокрема, пайового, лісового, водного фонду тощо до іншої фізичної особи, кваліфікуються за іншими нормами статей Особливої частини Кримінального кодексу України – ст. 364, 366, 367, 368 КК України. Протягом останніх трьох років додаткова відмітка щодо кваліфікації «110 – вчинення кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин» та «111 – інші правопорушення у сфері земельних відносин» найчастіше застосовується до кримінальних правопорушень, передбачених Розділом XVII Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг», крім цього, також до Розділу XVI КК України «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж», а саме ст. 362 КК України «Несанкціонована зміна інформації, яка обробляється в автоматизованих системах, вчинена особою, яка має право доступу до неї». Безперечно також існують випадки кваліфікації дій винних осіб за ст. 190 КК України «Шахрайство».

На думку Єрофеева Б. В., усі склади кримінальних правопорушень, пов'язаних із земельними відносинами, можуть бути поділені на два види:

1) спеціальні кримінальні правопорушення, об'єктом яких є безпосередньо земельні відносини;

2) загальні кримінальні правопорушення, об'єктом яких поряд з іншими суспільними відносинами можуть бути й земельні відносини [7, с. 46], [8, с. 440].

У спеціальній літературі, присвяченій загальнотеоретичній характеристиці юридичної термінології, вказується, що основною формою юридичних визначень є прийом через зазначення найближчого роду і видової відмінності (*definitio fit per genus proximum et differentiam specificam*), який полягає в тому, що відшукується найближчий рід для поняття, що визначається, і відмітні ознаки, які має лише цей вид предметів і які відсутні у всіх інших видів предметів, що входять до цього найближчого роду. Відповідно до цього зазначається, що поняття – це форма мислення: що охоплює сукупність ознак, необхідних і достатніх для вказівки або виокремлення будь-якого предмета (або класу предметів); в якій відбито істотні і відмітні ознаки окремого предмета або класу однорідних предметів [9, с. 62].

Останній час після скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення виникли нові так звані «схеми», метою яких виступає незаконне відчуження земельних ділянок.

На кожному етапі процесу відчуження землі виникають спроби незаконного відчуження, в тому числі при визначенні ціни земельних ділянок, державній реєстрації прав на землю, у разі регулювання процесу відчуження землі на конкурентних засадах, під час передачі земельних ділянок державної власності в комунальну власність і земельних ділянок комунальної власності в державну, при відчуженні земельних ділянок іноземним особам тощо.

Законодавцем визначені наступні суб'єкти та відповідні форми прав власності на землю, а саме:

1. громадяни та юридичні особи – на землі приватної власності;
2. територіальні громади, які реалізують це право безпосередньо або через органи місцевого самоврядування, – на землі комунальної власності;
3. держава, яка реалізує це право через відповідні органи державної влади, – на землі державної власності.

Відповідно до частини першої статті 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, яка полягає в забезпеченні раціонального використання земельних ресурсів, збереженні й відтворенні родючості ґрунтів, захисті їх від псування і забруднення, реалізації громадянами, юридичними особами та державою їхніх прав власності та землекористування відповідно до закону. Важлива роль у захисті прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та держави в земельних і пов'язаних із ними майнових правовідносинах належить судам. [10, с. 112].

Недостатність правового регулювання ринкових відносин та відсутність можливості законно реалізувати право на придбання земельних ділянок або перехід у право власності на них, створює умови для виникнення та використання корупційних механізмів. Це призводить до підвищення рівня корупції в органах місцевого самоврядування, на державних підприємствах, які використовують землі державної або комунальної власності, а також у відповідних територіальних органах центральної виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері земельних відносин. Без участі посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування практично неможливо побудувати схему незаконного захоплення або використання земель сільськогосподарського призначення.

Найбільш поширеною формою тінювого використання державних земельних активів є самовільне зайняття земельних ділянок. У цьому випадку захоплення земельних ділянок без законних підстав та їх незаконне використання в приватних інтересах призводить до зменшення бюджетних надходжень від використання земель державної та комунальної власності, що є важливою складовою державного та місцевих бюджетів. Стаття 1 Закону України «Про державне управління з питань використання та охорони земель» визначає самовільне зайняття земельної ділянки як фактичне використання земельної ділянки, крім вчинення юридичних дій відповідно до закону, за відсутності відповідного рішення органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування про передачу земельної ділянки у власність чи оренду або за відсутності правочинів щодо відповідної земельної ділянки. Кримінальним кодексом передбачено, що під земельною ділянкою розуміється будь-яка дія, яка свідчить проте, що вона є об'єктом злочину.

Однак, досі відсутня єдина судова практика щодо оцінки самовільного зайняття земельних ділянок за Кримінальним кодексом, що має низку негативних наслідків, серед яких можливість уникнення правопорушниками кримінальної відповідальності за вчинене та втрати бюджету через відсутність належної оцінки завданої державі шкоди. Як показує практика застосування ч.1ст.197 КК України, у багатьох випадках особи, які обвинувачуються у вчиненні злочинів, обґрунтовують свої дії усними обіцянками, а іноді й усними проханнями посадових осіб органів місцевого самоврядування, адміністративних органів, державних підприємств та установ, у розпорядженні яких перебувають ті чи інші земельні

ділянки. Такі усні домовленості є нелегітимним механізмом збереження посадовцями непропорційної вигоди. [9, с. 5].

Іншим вагомим інструментом для тіньового використання земель сільськогосподарського призначення є укладання договорів про спільну діяльність, що є поширеною практикою для підприємств державної та комунальної власності. Так, зокрема, згідно з положеннями статті 92 Земельного кодексу України право постійного користування земельною ділянкою із земель державної та комунальної власності набувають підприємства, установи та організації, що належать до державної та комунальної власності. За інформацією 12 Держгеокадастру, понад 757 тисяч га земель сільськогосподарського призначення наразі перебувають на праві постійного користування таких суб'єктів. Ці суб'єкти не можуть на власний розсуд передати іншій особі отриману ними земельну ділянку, оскільки право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) та для забудови (суперфіцій) виникає на підставі договору між власником земельної ділянки та особою, яка виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою для таких потреб (стаття 102-1 Земельного кодексу України).

У справах за позовом учасників спільної власності на землю про встановлення порядку володіння й користування спільною земельною ділянкою, на якій розташовані належні їм жилий будинок, господарські будівлі та споруди, суд з'ясовує і враховує можливість нормального користування будинком і здійснення догляду за ним, розташування господарських будівель, споруд, необхідність зведення будівель, розташування плодово-ягідних насаджень співвласників, можливість проходу з вулиці на подвір'я тощо. Враховуються також вимоги санітарних правил і правил протипожежної безпеки. В разі неможливості перенесення співвласником господарських будівель і насаджень на надану в його користування частину ділянки суд має обговорити питання про відповідну грошову компенсацію.

При пред'явленні вимог кожним з учасників спільної власності про встановлення порядку користування спільною земельною ділянкою суд може залишити в спільному користуванні лише ділянки, роздільне користування якими встановити неможливо [11, с. 127].

Ділянки, які передаються у власність громадянам за процедурою безоплатної приватизації стали одним із найбільших джерел корупції у сфері земельних відносин та використовується для тіньового перерозподілу цінних державних та комунальних земель. Так, Земельний кодекс України встановлює право кожного громадянина отримати безоплатно земельну ділянку державної або комунальної власності. Згідно зі статтею 121 Земельного кодексу України громадяни України мають право на безоплатну передачу їм земельних ділянок із земель державної та комунальної власності у розмірі не більше ніж:

- 2 гектари для ведення особистого селянського господарства;
- 0,12 гектара для ведення садівництва;
- 0,10 гектара для індивідуального дачного будівництва;
- 0,25 гектара для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) у селах, 0,15 гектара – в селищах, та 0,10 гектара – в містах;
- 0,01 гектара для будівництва індивідуальних гаражів.

Громадянин може реалізувати своє право на безоплатну приватизацію один раз по кожному з видів використання, проте можливість рівного розподілу земельного активу між населенням та покращення добробуту громадян за допомогою цього інституту є насправді лише теоретичними. Відсутність прозорості процедури відведення земельних ділянок створює корупційні ризики майже на всіх етапах організації відведення земельних ділянок, а тому в результаті найбільшим вигодонабувачем від безоплатної приватизації є недобросовісні посадові особи, які за допомогою корупційних та шахрайських схем виводять земельні активи. Поширення корупційних практик з продажу інформації про місце розташування вільних земельних ділянок доводять корупційні кейси, виявлені правоохоронними органами.

Зловживання під час надання дозволу на розробку проекту землеустрою та реєстрації земельної ділянки Громадянин, зацікавлений у приватизації земельної ділянки, подає

заяву до уповноваженого органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування, який передає земельні ділянки державної чи комунальної власності у власність. Ч. 7 ст. 118 Земельного кодексу України передбачає, що відповідальний орган розглядає клопотання у місячний строк. Натомість на практиці відповідальні органи у непоодиноких випадках необґрунтовано відмовляють у наданні дозволу, направляючи заявнику лише лист, а громадянин так і не отримує вмотивованої відмови [12, с. 166].

Наступним незаконним механізмом відчуження земельних ділянок є підроблення рішень органів місцевого самоврядування про відведення земельної ділянки. Передбачене чинним законодавством право на приватизацію земельної ділянки не підкріплене механізмами забезпечення ефективної його реалізації. Зокрема, навіть за успішного проходження всіх численних попередніх етапів процедури, рішення про відведення ділянки може бути заблоковано на сесії відповідної ради. Крім того, судова практика свідчить про поширені випадки зловживання владою або службовим становищем у невеликих територіальних громадах та підроблення рішень органів місцевого самоврядування під час прийняття рішення про затвердження проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок у власність.

Серед шляхів незаконного відчуження земельної ділянки слід зазначити зловживання правом безоплатного отримання земельних ділянок та «повторна приватизація» в Україні відсутній офіційний єдиний реєстр громадян, які отримали у власність земельні ділянки за процедурою безоплатної приватизації. Відсутність прозорого контролю за безоплатною передачею земель у власність створює умови для розвитку корупційних та шахрайських схем, у яких у непоодиноких випадках беруть участь і посадові особи. Згідно з попередніми результатами аудиту земельного банку, опублікованими Державною службою України з питань геодезії та картографії, з середини 2013 року до 2020 року з державної в приватну власність через механізм безоплатної приватизації було виведено понад 700 тис. га землі. Вразливість механізму безоплатної приватизації Держгеокадастр, серед іншого, пояснює відсутністю в системі реєстрації речових прав у Міністерства юстиції України і в системі Державного земельного кадастру верифікаторів первинного набувача земельної ділянки при безоплатній приватизації, що унеможливорює синхронізацію відомостей про майно, а також потенційні випадки «подвійної приватизації». Держгеокадастром було виявлено тисячі фактів «подвійної приватизації», яка є одною з основних корупційних схем процедури [8, с. 18].

Використання пільг учасників бойових дій на отримання земельних ділянок також використовується при здійсненні правопорушень, пов'язаних з незаконним відчуженням землі. Законодавством України передбачено систему пільг для учасників бойових дій та осіб, прирівняних до них, зокрема, це стосується і надання земельних ділянок. Передача у власність земельних ділянок здійснюється у порядку, визначеному ст. 118 Земельного кодексу України, за умови, що учасник бойових дій не скористався своїм правом на безоплатне отримання у власність земельної ділянки та надав відповідний документ, що посвідчує його участь в антитерористичній операції (посвідчення, довідка, наказ тощо). Недобросовісні особи, які здебільшого залучаються підтримкою працівників органів місцевого самоврядування або самі працюють у відповідних органах влади, використовують соціальну вразливість учасників бойових дій або сімей загиблих воїнів антитерористичної операції задля виведення земельних активів. Наразі правоохоронні органи розслідують численні факти утворення організацій, які скуповували паспортні дані учасників бойових дій, і таким чином отримували у власність сотні гектарів земель державної власності. [12, с. 164].

Злочини у сфері використання та охорони земель України можна класифікувати на дві групи:

- 1) злочини, об'єктом яких є земля як природний об'єкт;
- 2) злочини, об'єктом яких виступають права на землі [12, с. 164].

Загальні положення вчення про криміналістичну класифікацію злочинів, результати проведеного нами дослідження, матеріали слідчої та судової практики дозволили нам серед досліджуваних злочинів виділити групи правопорушень, пов'язаних з незаконним відчуженням землі::

1. Злочини, пов'язані зі службовою діяльністю та маючі у своїй структурі корупційну складову й зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги:

- а) зловживання під час надання дозволу на розробку проекту землеустрою та реєстрації земельної ділянки;
- б) спотворення механізму безоплатної приватизації;
- в) укладання неправомірних договорів про спільну діяльність для користування земельними ділянками державної та комунальної власності;
- г) відчуження земельних часток (паїв), проведення державної реєстрації права власності на земельну ділянку на підставі акта на право власності, скасованого в судовому порядку на момент такої реєстрації;
- д) знищення вартості земельної ділянки шляхом проведення оціночної експертизи;
- е) зловживання правом безоплатного отримання земельних ділянок та «повторна приватизація»;
- є) укладання договорів про спільну діяльність для користування земельними ділянками державної та комунальної власності;
- ж) відчуження земельних ділянок, яке за законом не підлягає відчуженню.

2. Кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним заволодінням землею, які порушують право власності на землю:

- а) самовільне зайняття земельних ділянок;
- б) порушення строків повернення тимчасово займаних земель або невиконання обов'язків щодо приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням;
- в) знищення межових знаків;
- г) шахрайство під час здійснення ринкових операцій із земельними ділянками;
- д) підроблення рішень органів місцевого самоврядування про відведення земельної ділянки;
- е) зловживання правом безоплатного отримання земельних ділянок та «повторна приватизація»;
- є) приховування від обліку і реєстрації та перекручення даних про стан земель, розміри та кількість земельних ділянок.

Таким чином, кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним відчуженням землі є досить різноманітними, характеризуються множинністю діянь та осіб, що їх учинили, а тому потребують подальшого удосконалення класифікації задля розроблення ключових положень методики їх розслідування.

Підставою розробленої нами класифікації є спосіб вчинення незаконного відчуження землі. Безперечно можливі й інші криміналістичні класифікації досліджуваних правопорушень. На наш погляд запропонована нами криміналістична класифікація правопорушень, пов'язаних з незаконним відчуженням землі дозволить в подальшому розробити диференційовану криміналістичну характеристику визначених груп злочинів та методичні основи їх розслідування.

Список використаних джерел:

1. Вахрушев О. В. Криміналістична класифікація службової недбалості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2020. № 60. С. 155–159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2020_60_36.
2. Чіпко Н. Криміналістична класифікація та структура криміналістичної характеристики шахрайств у сфері обігу автотранспорту. *Jurnalul juridic national: teorie și practică.* 2017. Т. 28, № 6-2. С. 149–152.
3. Криміналістика : підручник / В. Пясковський та ін. Київ : «Центр учб. літ.», 2015. 544 с.
4. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: монографія. Харків : НікаН., 2012. 162 с.

5. Книженко С. О., Деменко Т. В. Криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. *Форум права*. 2012. № 4. С. 470–474.
6. Сингаєвська М. І. Земельні відносини як об'єкт кримінально-правової охорони. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 2. С. 45–49.
7. Погрібний О. Земельне право України : підручник / ред.: О. Каракаш, О. Погрібний. Вид., 2003. Т. 2.
8. Мовчан Р. О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика : монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. 1152 с.
9. Постанова ВСУ Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va007700-04#Text> (дата звернення: 11.04. 2021).
10. Маланчук О. Особливості формування та реалізації антикорупційних комунікацій в Україні. *Наукові перспективи (Naukovi perspektivi)*. 2021. № 11 (17). С. 109–119.
11. Ткаченко Т. Д., Мельник О. Г. Кримінальна відповідальність за корупційні діяння у сфері ринку землі. Збірник наукових праць *Актуальні проблеми аграрного, земельного, екологічного та природоресурсного права: теорія та практика*. 2021. С. 127–134.
12. Бондарчук Н. В., Козел С. М. Злочини у сфері земельних правовідносин: організаційні та правові проблеми розслідування. *Порівняльно-аналітичне право : електронне наукове фахове видання*. 2016. Т. 1. С. 164–166. URL: <http://www.pap.in.ua/index.php/arhiv-vidannja/65>.

